

PARADAN SIFIR ATMANIN GEREKÇELERİ, SONUÇLARI VE TÜRK LİRASINA İADE-İ İTİBAR

Mehmet ALAGÖZ*

ÖZET

Paradan sıfır atma operasyonu, yüksek kronik enflasyon yaşayan ülkelerin tamamında karşılaşılan bir uygulamadır. Ülkelerin genellikle istikrar programlarının sonucunda uyguladıkları sıfır atma operasyonları, ulusal paraya itibar sağlama ve fonksiyonlarını yerine getirme özelliği kazandırmaktadır. Ancak bu tür uygulamaların tamamının başarılı olması mümkün değildir. Bu tür uygulamalar, doğru ve zamanında para-maliye ve yapısal politikalarla desteklenmez ise başarı elde edilememektedir. Ayrıca siyasal otoritenin kararlılığı ve insanların yeni para birimini benimsemesi ve sahip çıkması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Para, Dolarizasyon, Paradan Sıfır Atma,

ABSTRACT

Deleting zeros is a widespread practice experienced in the countries with chronic high inflation. The zero deleting operations are generally the result of stability programs and the aim is to provide esteem to the national money and to achieve functionality. However, the success in these operations is not always guaranteed. When such practices are not backed up by correct and timely monetary, fiscal and structural policies, failure is inevitable. Besides, resolution of political authority and the acceptance and adoption of people are required.

Keywords: Money, Dolarisation, Deleting zeros from money

Giriş

Cumhuriyet tarihi boyunca parasından sıfır atamayan Türkiye, kendisinden daha ağır sıkıntılara sahip ülkelerin de parasından sıfır atması yada başka bir para birimine geçmesi ile birlikte, dünyanın en değersiz ve en çok sıfırlı parasının sahipliğini de üstlenmiştir. Türk Lirası ile ilgili en dikkat çekici nokta, dünyanın en değersiz para birimine sahip olunmasına rağmen bu durumu düzeltmeye yönelik hiçbir ciddi parasal reformun bugüne kadar yürürlüğe konulamamış olmasıdır. Bundan dolayı gerek siyasi gerekse de ekonomik istikrarın sağlanıldığı günümüzde, 178 dünya parası arasındaki değersizlik sıralamasında açık farkla öne giden Türk Lirası'ndan, en az altı sıfır atmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla çalışmamda Türk Lirasının tarihsel süreç içerisindeki durumunu ve daha sonra sıfırların atılmasının gerekçelerini ve başarı için ön şartlarını ortaya koymaya çalıştım. Çalışmamın sonunda ise yeni para birimine geçişle beraber ortaya çıkacak olumlu ve olumsuz sonuçlar irdelenmeye çalışılmıştır.

---

* Dr., Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

1. Para, Güçlü Bir Para Biriminin İşlevleri ve Dolarizasyon

Para olarak adlandırdığımız nesne veya değer yaşamın vazgeçilmez önemli bir parçasıdır. Çünkü para, onu elde etmek için harcanan çaba ile onun simgelediği satın alma gücü arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Pahalılık veya ucuzluk, değerlilik veya değersizlik kavramları genelde insan aklında bir parasal değerle eşleşerek anlam kazanmaktadır. İnsanlık tarihi içerisinde değişik biçimlerde kendine yer edinmiş olan para, sözlük anlamıyla günümüzde “değişim aracı ve değer ölçüsü olarak kullanılmak üzere devletçe bastırılan maden veya kağıt parçası” olarak tanımlanmaktadır. Literatürde süregelen tartışma, bir nesnenin para olabilmesi için, Keynes’in para teorisinde tanımladığı; değişim, değer saklama ve hesap birimi gibi üç temel işlevi içermesi gerekmektedir. Ulusal paralar bu fonksiyonlarını istikrarlı bir şekilde yerine getirdiği sürece hem ülke içerisinde hem de ülke dışında genel kabul görmektedir. Ancak Türkiye’nin de bulunduğu pek çok ülkenin parası, bu fonksiyonları yerine getirememektedir. Örneğin, ABD’nin süper güç olmasının temel nedenlerinden en önemlisi, ulusal parası olan doların 20. yüzyılın en güçlü para birimi olmasından kaynaklanmaktadır(Mundell, 2000: 1). Her ülkenin ABD gibi güçlü bir ulusal paraya sahip olması mümkün değildir. Bundan dolayı bazı ülkelerin para birimi istikrarsız bir yapı göstermekte ve paranın bazı fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Bazen de fonksiyonlarının tamamını kaybeden ulusal paralar, değişim aracı olarak bile kullanılmamaktadır. Ekonomide bu süreç Dolarizasyon (Para İkamesi) olarak da adlandırılmaktadır. 1970’li yıllarda enflasyonist kalkınma süreci içerisinde bulunan Latin Amerika ülkelerinden bazılarının bankalarında döviz tevdiat hesabı açılmasını serbest bırakması, iktisat literatürüne yeni bir kavramın daha girmesine yol açmıştır. İlk olarak para ikamesi olarak adlandırılan bu kavram, o günlerden bu yana, birçok iktisadi araştırmanın temel konusu olmuş ve ikame sürecinin etkileri farklı ele alınarak geniş bir şekilde tartışılmıştır. Bu konuda Türkiye örneğini inceleyen literatürün neredeyse tamamında, para ikamesi sürecinin ortaya çıkış nedenleri olarak; yüksek enflasyon, devalüasyon beklentisi ve faiz farklılıklarından yararlanmak için yapılan arbitraj şeklinde gösterilmektedir. Ayrıca para ikamesi sürecinin etkileri de, özet olarak; para politikasında otonominin kaybedilmesi, senyoraj gelirinden yararlanamama, ulusal para talebinin istikrarsız hale gelişi ve döviz kuru belirsizliğinin artışı olarak gösterilmektedir(Küçükale, 1999: 58). Diğer taraftan para biriminin ulusal bir sembol olması ve ortak bir para birliğine katılma önerileri veya doğrudan ABD dolarının kabul edilmesi bazı siyasi ve sosyal çevrelerin eleştirilerine maruz kaldığı için, öncelikle ülkeler ulusal paralarını terk etmede isteksiz olabilmektedirler. Ekonomilerini dolarize eden ülkeler ABD’nin elde edeceği ekstra senyoraj gelirini paylaşmaya karar vermedikleri sürece bu senyoraj gelirini kaybedeceklerdir.

2. Paradan Sıfır Atma, Dünya'daki Uygulamaları ve Türkiye'deki Süreci

2.1. Dünya'da Paradan Sıfır Atma Uygulamaları

Dünyada sıfır atma uygulamalarını inceleyecek olursak, yüksek enflasyon içerisinde olan pek çok ülkede, uygulanan istikrar programlarının bir parçası olarak para birimlerini yeniledikleri ve paralarından sıfır attıklarını görmekteyiz. Paradan sıfır atma, en çok gelişmekte olan ülkelerde –özellikle Latin Amerika ülkelerinde- görülmesine rağmen Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerde de 2. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle paralarından sıfır atma uygulamaları başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Özellikle Latin Amerika ülkelerinden Arjantin ve Brezilya 1960'lardan sonra birçok kez paralarından sıfır atma operasyonu gerçekleştirmişlerdir. Fransa 1960'da Arjantin 1990'da, 1985'te İsrail, 1996'da Ukrayna, 1998'te Rusya, 1999'da Bulgaristan paralarından sıfır atarak yeni para birimlerini kullanmaya başlamışlardır. Bu önümüzdeki tecrübelerin bazılarını daha ayrıntılı değinelim.

Brezilya, 1695 yılında Reis adıyla piyasaya sürülen ilk parasını, 1942 yılında üç sıfırını atarak yeni para birimi Cruzeiro'ya dönüştürülmüştür. Daha sonra ise söz konusu paradan 1965, 1986, 1989, 1990, 1993 ve 1994 yıllarında toplam 15 sıfır atılmış; 5 kez de adı değiştirilmiştir. Özellikle 1986 ve sonrası istikrar programları parasal reform niteliği taşıması nedeniyle parasından sürekli olarak sıfır atmış, ancak siyasal otoritelerin politikaları uygulamadaki eksikliği ve yetersizliği paraya yeni sıfırların hızla ilave edilmesini zorlamıştır.(Modiano, 1988:223).

Almanya 1923 ve 1948 yıllarında gerçekleştirdiği parasal reformlarla, paradan sıfır atan ülkeler arasında en başarılı ülkelerden birisi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Almanya Merkez Bankası Reichsbank, altın karşılığında piyasaya banknot sürme uygulamasına son vermiştir. Savaş sona erdiğinde dolaşımdaki para miktarı 5 kat artmış; dolayısıyla hiperenflasyon kaçınılmaz hale gelmiştir. Bunun sonucunda Kasım 1923' de Almanya parasından 12 sıfır ve Haziran 1948 yılında da bir sıfır atmak zorunda kalmıştır.

İsrail'de, Eylül 1985'te geniş kapsamlı Ekonomik İstikrar Programı'nın bir parçası olarak parasından üç sıfır atarak, parasının ismini değiştirmiştir. ABD'den de geniş kapsamlı mali yardımlarla desteklenen istikrar programı ve yeni para birimi ile ekonomide istikrar sağlanmıştır(Alagöz,1996:45-47).

1991-1996 döneminde hiperenflasyon yaşayan Ukrayna'da parasından sıfır atan ülkelerden biridir. Ukrayna, istikrar programı çerçevesinde, Eylül 1996'da eski para birimi Karbovanets yerine yeni para birimi Hryvnia'yı piyasaya sürmüştür. Ukrayna ulusal parasından 5 sıfır silerek ekonomisinde yeni ulusal parasına güveni tekrar kazandırmıştır.

1998 yılında ortaya çıkan Asya krizinin de etkisi ile Rusya'nın ekonomik istikrarsızlığının artması, reformların en önemli parçasını oluşturan para reformunun da 1998'de uygulamaya konulmasına neden olmuştur. Rusya'nın uyguladığı parasal reform kapsamında ulusal para Ruble'den üç sıfır atarak yeni banknotlar piyasaya sürmüştür.

Parasından sıfır atan diğer ülkeler arasında Angola (6 sıfır), Arjantin (10

sıfır), Bolivya (6 sıfır), Meksika (4 sıfır), Peru (6 sıfır), Uruguay (3 sıfır), Zambia (6 sıfır), Yugoslavya (6 sıfır), Hırvatistan (3 sıfır), Şili (3 sıfır), ve Fransa (2 sıfır) gibi ülkeler de vardır.

Kısaca, Dünyada, anti-enflasyonist politikalar uygulayarak parasından sıfır atan ve başarı elde eden ülkeler yanında, başarısızlığın getirdiği hiperenflasyonu yaşayan ülkeler de vardır. Örnek olarak yukarıda bahsettiğimiz ülkelere Brezilya, Arjantin ve İsrail'i vermemiz mümkündür.

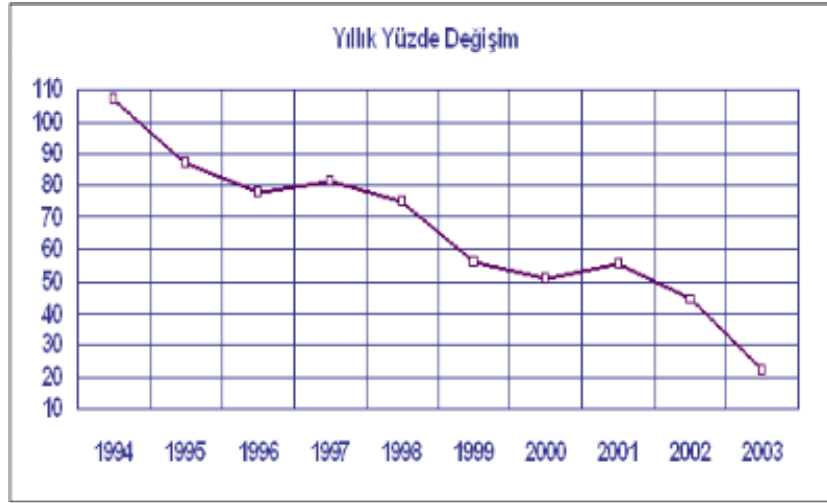
Brezilya, kısa vadeli şok önlemlerle enflasyonu kontrol altına alma ve bu kontrolü psikolojik olarak da desteklemek amacıyla parasından sıfır atma yolunu seçmiştir. Buna rağmen enflasyonu kontrol altına alamamış ve kısa sürede sıfırları hızla artan paradan tekrar tekrar sıfır atmıştır. Brezilya'da yaşanan istikrarsızlık karşısında, IMF başta olmak üzere, uluslararası finans kuruluşları Brezilya'ya yardım etmemiştir. Böyle bir durumda, sıkı para politikası uygulanmadan, ekonomik dengeleri kurmadan ve ekonomik yapıyı kuvvetlendirilmeden paradan sıfır atılması, hiperenflasyonu beraberinde getirmiş ve 1988 yılında Brezilya, yıllık % 1200 enflasyonla karşılaşmıştır(Simonsen, 1988:239). Bir diğer Latin Amerika ülkesi Arjantin'de de paradan sıfır atma operasyonları başarısız olmuştur. Başarısızlığın temel nedeni; Arjantin'in, yerel para birimini Dolara endeksledikten sonra, piyasalara gereğinden fazla para sürmesinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir ortamda ekonomide yeni ulusal paraya olan güven zedelenmiş ve aşırı bir şekilde Dolara yönelimle karşılaşılmasına neden olunmuştur. Bu da Merkez Bankasını Dolar ihtiyacını karşılayamaz hale getirerek bir krizin çıkmasına neden olmuştur(Özfidan, 2004:1). İsrail örneğinde ise, alınan radikal önlemlerin, büyük miktarlardaki dış yardımın ve %90'lara varan kamuoyu desteğinin sonucunda paradan sıfır atılma ve enflasyonun düşürülmesinde başarı sonuçlar elde edilmiştir. Siyasal istikrar ve bu istikrarın doğurduğu Hükümet'in uygulamalarının arkasında herkes kenetlenerek, İsrail ekonomik alanda bu başarıyı elde etti. Sonuçta 1987'lere gelindiğinde enflasyon % 2 seviyelerine çekilmiştir.(Alagöz, 1996:46-47).

2.2. Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu ve Paradan Sıfır Atmanın Türkiye'deki Gelişim Süreci

Türk Lira'sının değerindeki değişimler, Türkiye ekonomisinin durumu hakkında fikir veren en önemli ekonomik göstergelerden bir tanesidir. 1923'den günümüze kadar geçen süreçte Türkiye ekonomisi kendi içerisinde önemli aşamalardan geçmiş olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerle mukayese edildiğinde çok gerilerde kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye ekonomisinin oldukça istikrarsız bir yapı kazandığı gözlenmektedir. 1990'lı yıllar bir önceki 10 yıllık dönem içerisinde hayata geçirilen ekonomik kurumların gelişme gösterdiği bir dönem olmuşsa da ülke ekonomisi yüksek kronik enflasyonun ve dengesiz büyümenin etkisinde kalmıştır. Büyük bütçe açıkları verilmiş ve bütçe finansmanında yüksek reel faizle birlikte her geçen gün daha çok kullanılmaya başlanan iç borçlanma sonucunda iç borç yükü devam ettirilemez bir boyuta ulaşmıştır. Finansal

Paradan Sıfır Atmanın Gerekçeleri, Sonuçları ve Türk Lirasına İade-i İtibar

serbestleşmenin olduğu ve kamu finansmanı disiplininin ortadan kalktığı bir ortamda tarımsal desteklemeler ve diğer popülist rant dağıtım mekanizmaları için, gerek bütçeden gerekse kamu bankaları aracılığıyla sağlanan destekler sonucunda genel olarak finans sektörünün mali yapıları bozulmuş ve "görev zararları" terimi ekonomik literatürümüze yerleşmiştir. Böyle bir durumda uygulanması gereken yapısal önlemlerin geciktirilmesi, Türkiye ekonomisinin ekonomik performansını da olumsuz etkilemiştir. Ancak ekonomik performansın bozulmasında yanlış ve popülist politikalar kadar, dalgalı ve yüksek enflasyon oranlarının da önemli rolü bulunmaktadır.

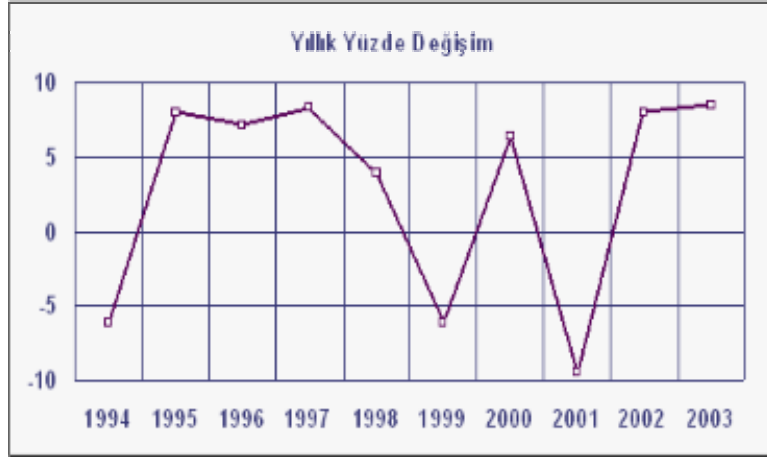
Kaynak: <http://www.die.gov.tr/ieyd/index/fiyat.html>

Grafik 1. Enflasyon Oranlarının Seyri (TÜFE, 1987=100)

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi, enflasyonla mücadelede son on yıldır ülkemiz açısından önemli bir başarı olarak adlandırabileceğimiz ancak uluslararası alanda hala yüksek olan bir enflasyon orana sahip bir ülke konumunda bulunmaktayız. Çünkü uluslararası ölçütler açısından bakıldığında, günümüzde gelişmiş ve gelişen ülkelerde enflasyon olgusu sorun olmaktan çıkmasına rağmen, Türkiye’de enflasyon oranının hala ekonomik bir sorun olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Örneğin 1990 yılında %27.7 olan dünya enflasyon oranı ortalaması, 1999 yılında %5.1’e düşmüştür. Aynı yıllarda gelişmekte olan ülkelerin ortalaması %71.5’den % 9.7’e gerilemiştir (IMF, 2001: 125).

Yüksek seviyelerde dalgalanan kronik enflasyon ve kamu mali disiplininin bozulması nedeni ile ortaya çıkan finansman ihtiyacının reel faizleri yüksek seviyelere çektiği ve bunun da ekonomik faaliyetler üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinin istikrara kavuşması ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme eğilimine girebilmesi için makroekonomik dengelerde ortaya çıkan bu tür bozuklukların bir an önce giderilmesi 1990’lı yılların sonuna gelindiğinde kendini fazlasıyla hissettirir

olmuştur(Hazine Müsteşarlığı, 2004:1). Sonuçta bu gelişmeler, mali piyasaların da istikrarını bozmuş ve inişli - çıkışlı bir büyüme trendi içine girilmiştir. Pozitif büyüme gerçekleşen yıllarda büyüme oranlarının yüzde 7-8 seviyesinde olmasının yanı sıra Türkiye ekonomisi 1990-2001 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet tarihinin en ciddi iki ekonomik daralmasını yaşamıştır. İlk büyük finansal kriz olarak adlandırılabilen 1994 krizi nedeniyle ekonomi yüzde 6,1 oranında küçülürken, 1998 yılındaki Rusya krizinin etkileri ve ülkemizi hem maddi hem de manevi açıdan büyük bir üzüntüye boğan 1999 yılındaki deprem felaketleri sonucu ekonomi 1999 yılı içerisinde aynı şekilde yüzde 6,1 oranında daralmıştır(Hazine Müsteşarlığı, 2004:1). 2001 yılında ekonomi %9,5 oranında daralmış, 2002 yılında ise belirgin ölçüde iyileşme meydana gelmiş ve %7,8 oranında büyüme kaydedilmiştir. 2003 yılında ise %8'lik bir büyüme elde edilmiştir.

Kaynak: <http://www.die.gov.tr/ieyd/milhes/page27.html>

Grafik 2. Büyüme Oranlarının Seyri (1987 Fiyatlarıyla)

Son 30 yıldır devam eden yüksek ve kronik enflasyonun diğer önemli bir olumsuz etkisi de, ulusal para olan Türk Lira'sının satın alma gücünde meydana gelen aşırı değer kaybıdır. Bu durumu en iyi ortaya koyan unsur ise, banknotlardaki sıfırların sayısındaki artmalardan anlamak mümkündür. Banknotlardaki sıfırların sayısına bakıldığında, banknot büyüklüğünün günümüzde dünya genelinde örneğine pek rastlanılamayacak kadar büyük rakamlara ulaştığı görülmektedir.

Paradan Sıfır Atmanın Gereçekleri, Sonuçları ve Türk Lirasına İade-i İtibar

Tablo 1. 1981-2002 Döneminde Tedavüle Çıkarılan Banknotlar

Yeni Çıkan Kupür	Çıkarılma Tarihi	İki Dönem Arasında Geçen Süre	İki Dönem Arasındaki Enflasyon (TÜFE)	Yeni Çıkan Kupürün \$ Karşılığı*
5,000	02.11.1981			38.7
10,000	25.10.1982	1 yıl	29.1	55.5
20,000	09.05.1988	5 yıl 6 ay	670.9	15.5
50,000	15.05.1989	1 yıl	60.2	24.3
100,000	11.11.1991	2 yıl 6 ay	235.9	20.2
250,000	02.10.1992	11 ay	57.3	34.2
500,000	18.03.1993	5 ay	32.9	52.7
1,000,000	16.01.1995	1 yıl 10 ay	251.8	25.0
5,000,000	06.01.1997	2 yıl	195.6	46.2
10,000,000	05.11.1999	2 yıl 10 ay	416.7	20.6
20,000,000	05.11.2001	2 yıl	140.4	12.8
Ortalama		2 yıl	209.1	31.4

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/>

Yukarıdaki tabloda 1981-2001 yılları arasında tedavüle giren banknotlara bakıldığında, banknotlar üzerindeki rakamların sıfırları artarak, bir anda anlaşılması ve ifade edilmesi oldukça güç hale geldiği görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, özellikle 1990'lı yıllardan sonra daha sık aralıklarla banknot büyüklüğü katlanarak büyümeye başlamıştır. Eğer ki, her hangi bir parasal politika uygulanmasaydı, istikrar programına rağmen paraya olan güven sağlanamayacak ve paranın dolaşımdaki devir sayısının yüksekliği düşürülemezdi. Böyle bir durumda sıfırlardaki artış trendi devam ederek yeni daha büyük banknotlarla karşılaşmamız kaçınılmaz olacaktır. Ancak paradan sıfır atılması ile 2005 yılında tedavüle çıkacak olan Yeni Türk Lirası paramızın eski itibarını ve fonksiyonlarını geri getirecektir.

Tablo 2. 31 Aralık 2003 Tarihi İtibariyle Emisyonun Yapısal Durumu

Kupür	Adet	%	Miktar (Trilyon TL)	%
20,000,000	427,479,572	34.2	8,549.6	80.1
10,000,000	130,239,508	10.4	1,302.4	12.2
5,000,000	97,107,002	7.8	485.5	4.5
1,000,000	244,274,021	19.6	244.3	2.3
500,000	145,749,658	11.7	72.9	0.7
250,000	54,452,878	4.4	13.6	0.1
Diğer	148,990,628	11.9	7.2	0.1
Toplam	1,248,293,267	100.0	10,675.5	100.0

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/>

Kısaca, banknot büyüklüğündeki artışların temel nedeni, ekonomik olarak dalgalı ve kronik enflasyon olduğu herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Ancak banknot büyüklüğündeki artışın bir diğer önemli nedeni ise, teknik olarak

Banknot Basım Yönetmeliği hükümlerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Banknot Basım Yönetmeliği gereğince, piyasadaki en yüksek değerli banknotun toplam nominal değerinin dolaşımdaki tüm banknotlar tutarının % 75'ini geçmesi halinde, en küçük değerli banknotun madeni paraya dönüştürülerek daha yüksek değerli yeni bir banknotun dolaşıma çıkarılması gerekmektedir (Lira, 1995: 9).

Tablo 3. 2001 Yılında Bazı Ülkelerin Banknot Devir Sayıları

ÜLKE	EMİSYON (Bin ABD Doları) (A)	TOPLAM İŞLEM HACMİ (Bin ABD Doları) (B)	BANKNOT DEVİR SAYISI (B/A)
TÜRKİYE	3,645,134	45,994,752	12.6
FİNLANDİYA	2,054,659	21,667,247	10.5
HOLLANDA	9,195,074	93,145,644	10.1
FRANSA	27,924,175	222,209,728	8.0
BELÇİKA	8,113,239	61,556,240	7.6
NORVEÇ	4,743,187	32,364,197	6.8
ÇEK CUMHURİYETİ	5,565,372	29,951,141	5.4
İSVEÇ	9,593,558	44,522,386	4.6
MACARİSTAN	3,962,889	12,136,077	3.1

Toplam İşlem Hacmi = Merkez Bankası Tahsilatı + Merkez Bankası Tedyesi

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/>

Sonuç olarak, Türk Lirası ile ilgili şu önemli noktayı vurgulamak gerekecektir. Ulusal paranın dolaşımdaki devir sayısının yüksekliği ve banknot büyüklüklerinin aşırı boyutlara ulaşması, bir gün mutlaka TL'deki sıfırların atılması yönünde bir parasal reform kaçınılmaz hale getirecektir. Zaten, günlük ekonomik faaliyetlerde, ticari tablolarda ve finansal işlemlerde sıfırların atıldığını da izlemek mümkündür. Bundan dolayı hem Türk Lira'sındaki değer azalışı için gerekli önlemlerin alınması, hemde ulusal para olan Türk Lira'sının; değer saklama, mübadele ve hesap birimi olması gibi fonksiyonlarını yerine getirmesi için paradan sıfır atmak zorunlu hale gelmiştir.

3. Türk Lirasından Sıfır Atılmasının Gerekçeleri

Türk Lira'sından sıfır atılmasının en önemli gerekçesi, parasal değerlerin yazılmasında ve ifade edilmesinde, vezne işlemlerinde, muhasebe ve istatistik kayıtlarında, ödeme sistemlerinde, bilgi işlem programlarında, fiyat etiketlemelerinde, vb. alanlardaki bol sıfırlardan kurtulunması yatmaktadır. Ayrıca bazı ekonomik değerlerin katrilyonlarla ifade edilmeye başlanması ile Türk Lira'sının değişim ve kıymet saklama aracı olma gibi bazı parasal fonksiyonlarını tekrar geri kazandırılmaya çalışmaktadır. Diğer bir gerekçe ise Dünyada

7471 katılımcı üyenin sorunsuz bir şekilde işlem gerçekleştirdiği Swift sisteminde, en çok 14 haneye kadar değerlerin mümkün olmasıdır. Bunlara ilaveten, bol sıfırlı paraya sahip ülkelerde daha yüksek üretim, stoklama ve dağıtım maliyetinin ortaya çıkması, yüksek operasyon risk taşıması ve sürekli olarak bir üst değerde banknot basma gereksinimi diğer gerekçelerini oluşturmaktadır. Bir başka gerekçe ise, ekonomideki banknot devir sayısının diğer ülkelere göre çok yüksek olmasıdır.

4. Türk Lira'sından Sıfır Atılma Tartışmalarının Kronolojisi

Para biriminden sıfır atma yüksek enflasyonu önlemeye yönelik birçok gelişmekte olan ülkelerde uygulanmıştır. Türkiye'de bu konu şuan olduğu gibi geçmişte bazı dönemlerde de gündeme gelmiştir. Türkiye'de sıfır atılması tartışması 1983'te dönemin Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu'nun Türk Lira'sından üç Sıfır atılması önergesiyle başlamıştır. 1994 ve 1996 da TL'den Sıfır atılması tartışmaları tekrar gündeme gelmiş, ancak birçok iktisatçının sıfır atma uygulaması için enflasyonun tek haneli rakamlara inmesi gerektiği düşüncesi hakim olması nedeniyle uygulama alanı bulamamıştır. Ancak paradan sıfır atılması esnasında enflasyon oranı önemli olduğu kadar, Merkez Bankasının uygulayacağı para politikaları önem arz etmektedir(Özfidan, 2004:1). Bu bağlamda özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan paradan sıfır atılması tartışmalarının kronolojisine bakacak olursak;

- Türk Lirasından sıfır atılması ilk kez 1983'te gündeme geldi. Dönemin Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu, paradan üç sıfır atmak için hazırlık başlattı. Ancak, 12 Eylül askeri yönetimi bunu kaygıyla karşılayarak erteledi.
- Paradan üç sıfır atılması ikinci kez 1990'da İkinci Özal Hükümeti döneminde gündeme geldi. Ancak hazırlanan yasa taslağı yürürlüğe sokulmadı.
- 1994'te Tansu Çiller'in Başbakanlığı döneminde de gündeme geldi. Dönemin Merkez Bankası Başkanı Yaman Törüner, gerekli girişimlerin yapıldığı, hatta üç sıfır atılmış para kalıplarının bile hazırlandığını açıklamasına rağmen, uygulama süreci başlatılmadı.
- 1996'da da dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan, “herkes yeni lirayı yastık altına koyacak” açıklaması yaptı. Bununla beraber aynı yıl basılan 5 milyonluk banknotların son üç sıfırı silik ve küçük ebatlı olarak basıldı.
- 5 Kasım 1999'da Bülent Ecevit'in Başbakanlığı döneminde yedi sıfırlı 10 milyon liralık banknotu çıkardı. Bu gelişmenin ardından dönemin Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel, 9 Aralık 1999'da paradan sıfır atılması için düğmeye bastı.
- 25 Nisan 2000'de Merkez Bankası Başkanı Erçel, 2001 yılı başında paradan sıfır atacaklarını söyledi. “Beş yıl sonra 1 lira 1 dolara gelecektir” diyen Erçel, Ağustos 2000'de TL'nin Euroya bağlanacağını, TL'den sıfır atma operasyonunun 2002'ye kaldığını belirtti.

- 10 Mayıs 2003'de Merkez Bankası Başkanı Süreyya Serdengeçti, "enflasyon yüzde 12'lere inince sıfırları atılmış yeni lira için düğmeye basacağız" açıklaması yaptı.
- Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener de, 7 Aralık 2002'de yaptığı açıklamada şu anda Türk Lirası'ndan sıfır atmanın bir anlam ifade etmediğini, bunun için öngördükleri sürenin iki yıl olduğunu söyledi.
- Son olarak Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, paradan 6 sıfır atılacağını açıkladı.

5. Paradan Sıfır Atılmasında Başarı İçin Gerekli Ön Şartlar

Türkiye'de istikrar programının bir parçası olarak sıfır atmak kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Faizlerin sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde aşağıya düşüşünün devam etmesi, Türk Lirası'nın başta Amerikan Doları olmak üzere değerini istikrarlı bir şekilde koruması, Merkez Bankası'nın Dolar rezervlerinin fazla olması, siyasi istikrarın sürmesi, paradan sıfır atılmasının şartlarının oluştuğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile paradan sıfır atılmasının başarılı olması için siyasi, ekonomik ve psikolojik olmak üzere bir takım ön şartların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Her şeyden önce paradan sıfır atılması operasyonuna karar verecek olan siyasi otorite, bunun için en uygun zamanı iyi tespit etmeli ve merkez bankası paradan sıfır atılmasına ilişkin teknik alt yapıyı çok iyi hazırlamalıdır.

Paradan sıfır atılması esnasındaki diğer bir ön şart ise, ekonomik reformların gerçekleştirilmesidir. Reformun en önemli önceliği, enflasyon oranının makul bir seviyeye düşürülmesidir. Ancak enflasyon oranındaki makul seviye en çok tartışılan konulardan bir tanesidir. Bazı iktisatçılar bu oranı, %10, kimileri %10 ile %20 arası, bazılarının göre ise enflasyon oranının kaç olduğu önemli değildir. Gerçekte diğer uygulamalar incelendiğinde, örneğin paralarından sıfır atan Almanya, Arjantin, İsrail ve Rusya gibi ülkeler, enflasyonu bu seviyelere düşürmeden paradan sıfır atılması operasyonunu yapmışlardır. Nitekim Almanya ve İsrail başarı da sağlamışlardır. Bu uygulamalarda dikkat edilmesi gereken nokta sadece enflasyon oranının ne olduğu değil, aynı zamanda merkez bankasının ve siyasal idarelerin gerekli ekonomik reformları zamanında ve doğru bir şekilde uygulamaya koymalarıdır. Başarı sağlayan bu ülkelerde, para ve maliye politikaları yanında geniş kapsamlı bazı yapısal önlemlerin de uygulamaya konulduğunu bilmekteyiz. Bu kapsamda merkez bankasının tam bağımsız hale getirilmesi, özelleştirilmenin gerçekleştirilmesi, bütçe açıklarının önlenmesi ve üretimde devamlılığın sağlanması gibi bir takım parasal ve mali önlemlerin alınması gerekmektedir.

Şahsi kanaatim olarak, paradan sıfır atılmasındaki başarı için en önemli şart, halkın ve işletmelerin bu operasyona inanması ve iktisadi kararlarını ve davranışlarını bu yönde düzenlemeleridir. Örneğin, paradan sıfır atılması ile kullanılmaya başlanacak olan yeni para biriminin kabul görmesi ve her türlü ekonomik faaliyetlerde yaygın olarak kullanılması gerekmektedir. Ancak insanlar sadece Yeni Türk Lirasını tüketimde kullanmak yerine tasarruf amaçlı

olarak yastık altına yönlendirirlerse Gresham Kanunu devreye girecektir. “Kötü para, iyi parayı kovar” şeklindeki bu Kanuna göre, nispi nominal değerleri aynı, fakat resmi değerleri farklı olan iki madeni paradan, resmi değeri daha yüksek olan para dolaşımdan çekilir. Böylece, kötü para (Türk Lirası) iyi parayı (Yeni Türk Lirası) kovmuş olur (Dinler, 2003:392). Bundan dolayı insanların çok iyi bilgilendirilmesi ve onların da buna destek vermesi için gerekli çağrının yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan işletmelerde paradan sıfır atılması sonucunda etiketlerdeki küsürlü fiyatları yukarı doğru yuvarlama eğiliminde olmamalıdır. Aksi halde enflasyonun tekrar hızlanması söz konusu olabilmektedir.

6. Paradan Sıfır Atılmasının Aşamaları

Öncelikle ekonomik istikrarın devamlılığı ve uzun vadede paradan sıfır atılmasının olası görünmemesinden dolayı, yeni para birimine geçişte farklı bir isim kullanılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Yeni para birime geçişte farklı isim uygulayan ülkeler, genellikle hiperenflasyon yaşayan ve bir çok kez parasından sıfır atan Brezilya, Arjantin, İsrail gibi ülkeler bir karmaşıklığa yol açmamak için bu yola başvurmuşlardır.

Paradan sıfır atılması temelde iki aşamada gerçekleştirilecektir. Birinci aşamada Türk

Lirası ve Yeni Türk Lirası banknotları bir yıl süreyle birlikte tedavül edilecektir. Bir yılın sonunda Türk Lirası tedavülden tamamen kaldırılacaktır. İkinci aşamada ise, diğer pek çok ülkede (Yunanistan, Romanya, Polonya, Rusya, vb.) uygulamasının olduğu gibi birkaç yıl sonra tekrar Yeni Türk Lirasındaki “Yeni” ifadesi kaldırılarak Türk Lirasına dönülecektir.

7. Sıfır Atılmasının Muhtemel Olumlu ve Olumsuz Sonuçları

Yeni Lira uygulamasını çeşitli etkileri olması kaçınılmazdır. Türk Lira’sından sıfır atmanın toplum üzerindeki psikolojik etkisi yansırı hesaplar üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkileri olacaktır. Paradan sıfır atılması, hesap ve işlem kolaylığının ötesinde, TL’ye olan güvenin sağlanmasına katkıda bulunması ve enflasyonist beklentilerin kırılmasında etkili olması beklenmektedir. Ancak Türkiye’de istikrar programının bir parçası olarak sıfır atmak gereklidir. Bir para biriminden sıfır atmanın istenen olumlu sonucu verebilmesi, siyasi, ekonomik ve psikolojik şartlara ve zamanına bağlıdır. Faizlerin sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde aşağıya düşüşünün devam etmesi, Türk Lirasının başta Euro ve Amerikan Doları olmak üzere değerini istikrarlı bir şekilde koruması, Merkez Bankasının Dolar rezervlerinin fazla olması ve siyasi istikrarın sürmesi, paradan sıfır atılmasının şartlarının oluştuğunu göstermektedir. Bu sayede aşağıda sıraladığımız olumlu sonuçlar elde edilebilir:

- Liradan sıfır atılması, uzun yıllardır enflasyonla yaşamaya alışmış Türk halkı üzerinde olumlu etki yaratacaktır. Ayrıca, Yeni liranın değerinin 1,6 \$ veya 2 Euro’ya eşit hale gelmesi liraya olan güveni artıracak ve para ikamesinin (dolarizasyona) azalmasına yol açacaktır.

Mehmet ALAGÖZ

- Yeni lira uygulamasının hesaplar üzerindeki etkisi ise iki yönlü olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, anlamsız hale gelen rakamlar, daha anlaşılır hale gelecektir. Böylece ticari faaliyetlerde yapılan hesaplama işlemlerinden kaynaklanabilen hatalar ve zaman kaybı önemli ölçüde azalacaktır. Ayrıca hesaplamalarda kullanılan aşırı sıfırların getirdiği yük azalacak, tablolar ve formlar sadeleşecek, hesaplamalar kolaylaşacaktır.
- İnsanların güçlü paraya sahip olma duygusu, onların ekonomi politikalarına ve kurumlara olan güvenini arttıracaktır. Böylece, ekonomik faaliyetlerinde daha uzun vadeli ve güvenle hareket edeceklerdir. Bu sayede daha fazla üretimin yapılması mümkün olacaktır.
- Ülkenin iç ve dış dünyadaki ekonomik saygınlığı önemli ölçüde artacaktır. Bu sayede Türk Lirası, hem ülke içerisinde hem de ülke dışında talep edilebilir bir para konumuna gelebilecektir.
- Türk Lirasının Amerikan Doları karşısında iyi bir performans sergilediği şu günlerde Liradan sıfır atılması, Liranın Dolar ve diğer yabancı para birimleri karşısında sağladığı bu değer in istikrarlı bir şekilde kalıcı olmasını sağlayacaktır.
- Fiyatlamada davranışlarında geçmişe yönelik endekslemenin, bekleyişlerde de tek haneli enflasyona olabilecek dirençlerin kırılmasına yardımcı olacaktır.
- Para basımında ortaya çıkan maliyetlerde önemli tasarruflar sağlanacaktır. Ayrıca Merkez Bankası'nın işlem hacmi rahatlatılacaktır. Dolayışındaki banknot kalitesi iyileştirilecektir.
- Muhasebe kayıtları kolaylaşacaktır.

Sonuç olarak Türk Lira'sından sıfır atma, başlı başına enflasyonu önleyici bir unsur değil, istikrar politikasını tamamlayıcı bir unsurdur. Zamanlaması iyi yapıldığı takdirde, olumlu psikolojik etkisi olabilir ve Türk Lira'sına olan güven yeniden tesis edilerek, Türkiye'deki dolarizasyon önenebilir ve enflasyonist beklentilerin kırılabilmesi mümkün olacaktır.

Bunun yanında, paradan sıfır atılması, bazı olumsuz sonuçları da beraberinde getirecektir. Bu olumsuzlukları şöyle özetlemek mümkündür:

- Türk Lira'sından Yeni Türk Lira'sına geçişte ise problemler yaşanacaktır. Bu kargaşanın önlenmesi için, geçiş süresi boyunca eski ve yeni birimler cinsinden ödemelere ilişkin yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Başta ticaret kanunu, borçlar kanunu, SPK, bankalar ve vergi kanunu olmak üzere parasal hüküm taşıyan sözleşme ve taahhütler ile borç alacak ilişkilerini düzenleyen birçok kanundaki miktarları değiştirmek gerekecektir. Ayrıca fiyat etiketlerindeki kargaşayı önlemek için belli bir süre eski ve yeni lira cinsinden etiketlerin asılması zorunlu hale gelecektir.

Paradan Sıfır Atmanın Gereçekleri, Sonuçları ve Türk Lirasına İade-i İtibar

- Paradan sıfır atılması gelirlerde psikolojik bir azalma yaratacağı için öncelikle talep düşüşü yaşanacaktır. Ancak fiyatlarda da nominal anlamda bir düşüş olacağı için insanların tüketim eğilimlerinin artması beklenmektedir. Bu da üretimin yeteri kadar artırılmadığı durumlarda fiyatların daha da yükselmesiyle sonuçlanacaktır.
- Paradan sıfır atılması, bütün fiyat yuvarlamalarının yukarı doğru yapılmasına neden olacağı için enflasyonu daha da artırabilecektir. Örneğin 45 kuruş olan ürünün fiyatı 50 kuruşa yuvarlanabilecektir. Bunun yanında, yeni para birimiyle fiyatlar olduğundan daha düşük olarak algılanma olasılığının bulunmasından dolayı, satıcılar arasında biraz daha zam yapmak duygusunun yerleşmesine sebep olacaktır.
- Tamamen teknik ve idari bir işlem olan paradan sıfır atılma uygulamasının, halk arasında enflasyonu önleyecek bir politika olduğu kanısının yaygın olması nedeniyle, çıkabilecek olumsuz ekonomik durumlarda paraya olan güvenin azalmasına neden olabilecektir.
- Yeni lira uygulamasının bankacılık sektörü üzerindeki etkileri ise önceden önlem almayı gerektirmektedir. Bankalar açısından en önemli sorun, yeni basılacak madeni paranın basılması ve taşınması ile bilgi işlem sistemlerinde kuruş'un yeniden düzenlenmesidir. Bankaların için bir diğer olumsuzluk ise, para sayma makinesinin değişme zorunluluğunun ortaya çıkmasıdır. Ayrıca kuruş içeren yeni yazılım geliştirme de ayrı bir külfet yükleyecek ve zaman alacaktır.
- Daha önce Fransa'daki paradan sıfır atma uygulanmasında yaşandığı gibi, yaşlı insanların yeni para birimine uyum sağlamada zorluklar çekebilecektir. Çünkü bol sıfırlara çok zor alışan yaşlı insanların, sıfırsız paralara geriye dönüşü çok kolay olmayacaktır.
- Paradan sıfır atılması, özellikle zengin insanlarda fakirleşmiş hissini uyandırabileceği için, bu insanların depresyona girmesine neden olabilecektir.
- Yapısal önlemlerin alınmaması durumunda enflasyon düşse de, bu konudaki bir tereddüt para birimine kısa sürede yeni sıfırların eklenmesine neden olabilecektir.
- Yeni para birimine geçerken yapılacak teknik ve hukuki hazırlıklar ülke ekonomisine ek masraflar yükleyecektir.

8. Paradan Sıfır Atılmanın Genel Maliyetleri

Paradan sıfır atmanın olumsuz yanlarını yukarıda saymamıza karşın genel itibarıyla Yeni Türk Lirası uygulamasının ortaya çıkaracağı maliyetleri üç grup altında incelemek mümkündür. Bunlardan ilki; etiketlerdeki kusurların yuvarlanması nedeniyle oluşacak fiyat artışları, vatandaş açısından YTL'ye dönüştürme işlemlerinin uzaması nedeniyle oluşacak zaman maliyetleri ve işletmeler açısından bakıldığında tüm menülerin değiştirilecek olması, tüm hesapların, bilgisayar, ATM gibi elektronik aletlerin uyarlanması nedeniyle ortaya çıkacak menü maliyeti söz konusudur(Gür, 2004:23).

Paradan sıfır atma sürecinde en çok tartışılacak konuların başında fiyat yuvarlaması nedeniyle ortaya çıkabilecek fiyat artışları gelmektedir. Aslında kanun kapsamında fiyat etiketlerinin bir yıl süre ile TL ve YTL değerlerini birlikte gösterir bir şekilde düzenlenecek olması bu sorunu ortadan kaldıracı bir özellik gibi gözükmesine rağmen özellikle etiket kullanmama oranının oldukça yaygın olduğu ve marjinal sektörlerin fiyatlarını sözlü olarak tüketicilere iletme geleneğinin olduğu Türk ekonomisinde, bu sorunun beklenenden daha zor aşılacağı olasılığını güçlendirmektedir. Bundan dolayı, keyfi fiyatlama davranışlarının yaygın olduğu ve iktisadi hayatın düzenlenmesine ilişkin yaptırımların tam olarak uygulanmadığı bir ekonomide, fiyatların yasa da belirtilen düzenlemelerden farklı olarak genelde yukarı doğru yuvarlanması kaçınılmaz olacaktır. Çünkü Yeni Türk Lirası uygulamasına ilişkin yasa da, ödemelerde bugünkü değeri 5 bin lira olan yarım kuruşun altındaki değerler sıfıra, üstündekiler ise 1 kuruşa tamamlanacak hükmü bulunmaktadır. Bu hükme uyulduğunda herhangi bir fiyat artış etkisi ortaya çıkmayacaktır. Ancak buradaki temel sorun, insanlarımızın günlük hayatta farkında olmadığı, fakat ticari hayatta oldukça önem arzeden 10 bin TL'nin (yeni 1 kuruş) altında çok işlem bulunmaktadır. Örneğin kilo başına nakliye bedelleri, taban fiyatlar ve döviz kurları gibi pek çok konuda ciddi sıkıntıların ortaya çıkması endişesi bulunmaktadır. Eğer 1 kuruşun altındaki (yani 10 bin TL) her şeyi 1 kuruşa yuvarlama söz konusu olursa tahmin edildiğinden daha büyük bir enflasyonist etki yaratacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan kuruştan sonra kaç hane kullanılacağı ve nasıl ifade edileceği üzerine endişeler dile getirilmektedir. Yeni Türk Lirasına geçiş sürecinde ortaya çıkacağı düşünülen problemler içerisinde zaman maliyeti de önemli yer tutmaktadır. Avrupa'nın Euro'ya geçiş sürecinin 3 yıl sürdüğü göz önüne alındığında, bu operasyonun yapılmasında etkin ve yetkili otoritenin YTL'ye geçiş sürecinde Türk halkına sadece bir yıl gibi bir alışma süresi tanımış olması dikkat çekmektedir. Yetkililere göre bu sürenin Avrupa'da Euro'ya geçişte tanınan süreden çok daha kısa tutulmasının nedeni, Türk halkının pratik oluşu ve yüksek enflasyon nedeniyle paranın dönüştürme işlemlerine olan yatkın yapısından kaynaklanmaktadır. Ancak buna rağmen hem Türk halkının hemde ekonomik birimlerde çalışanların yoğun şekilde bilgilendirilmesi ve eğitim verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu bilgilendirme ve eğitim verilmediği takdirde zaman kayıpları ortaya çıkacak ve bu kayıplar ülkenin refahının azalmasına neden olabilecektir. Paradan sıfır atma ile ortaya çıkacak diğer bir maliyette, tüm ödeme sistem ve araçlarının yeniden ayarlanması, bilanço, muhasebe kayıtları ve tüm istatistiklerin uyumu ve geriye dönük düzeltilmesi gibi şirketlere ilişkin bazı sıkıntıları içermektedir. Özellikle Yeni Türk Lira'sına geçiş sürecinde tüm yazılım programlarının ciddi olarak değiştirilmesi söz konusu olacaktır. Ancak bu noktada, şirketlerdeki "dönüştürme masrafları" nı kimin karşılayacağı ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tahmini hesaplamalara göre, bilgisayar yazılımlarında yapılacak değişikliklerin maliyeti en az 500 milyon \$ olarak görülmektedir. Bu durumun gerek kamu gerekse özel tüm kuruluşlara ciddi bir ek maliyet yükleyecek olması ve bu maliyetlerin öz kaynaklardan ziyade, ürün fiyatları üzerinden tüketicilere

yansıtılma olasılığını güçlendirmektedir. Ayrıca tüm şirketler ana kuruluş sözleşmeleri ve sermaye yapılarını değiştirmek zorunda kalacakları için; ilan, tescil, noter, meslek odaları, harç, damga vergisi dahil ortaya çıkacak masrafların nasıl karşılanacağı da bir tartışma konusudur. Burada masrafların kamuya gidecek bölümü için ücret alınmaması söz konusu olsa dahi, meslek odası ve noter masraflarının nasıl ödeneceği hakkındaki endişeler devam etmektedir. Diğer önemli bir sorunda, Yeni Türk Lirasına geçiş ile birlikte hisse senedi fiyatlarına ilişkin ortaya çıkmaktadır. Çünkü İMKB'de işlem gören 286 şirketten 251'inin hisse senedi fiyatının 1 kuruşun altında kalmaktadır.

9. Paradan Sıfır Atılmadan Yapılması Gereken Düzenlemeler

Paradan sıfır atılmadan veya Yeni Türk Lirası'na geçiş sürecinde ekonomik birimlerin yapması/alması gereken bir dizi yasal düzenleme ve işlem bulunmaktadır. Bu süreçte yapılacak yasal düzenlemeler ve işlemler, kurum bazında ayrıştırılmıştır. Merkez Bankası paradan sıfır atılması sürecinde, Maliye Bakanlığı'na, Hazine Müsteşarlığı'na, SPK'ya, Bankalar ve Özel Finans Kurumlarına, Şirketler ve Esnaflara ve ayrıca BDDK, İMKB, BKM, Altın Borsası, Aracı Kurumları başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlara düşen görevler ve yapılacak işler önceden tespit edilip, tarihler verilerek belirlenmiştir(Gür, 2004:26).

Bu plan dahilinde, T.C. Merkez Bankası; YTL banknotlarının kağıt ve mürekkep siparişlerinin verilerek üretime geçmesi, International Standart Organization (ISO)'dan YTL'nin uluslararası ödeme sisteminde kullanılacak para birim kodunun tescili ve tüm ülkelere duyurulması, bilgi işlem programlarının, EFT, Swift ve EMKT sistemlerinin uyumu ve test çalışmaları, banka şubelerinin işleme, tahsilat ve tediye işlemlerine ilişkin düzenlemenin yapılması, kapsamlı tanıtım kampanyasının düzenlenmesi, banknot işleme sistemlerinin uyumu, uygulamalara ilişkin mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması, muhasebe sistemleri, bilgisayar programları, banka hesapları, takas odalarının işleyişi gibi konularda uyumlaştırma ve dönüşüm çalışmalarının koordinasyonu, Bankalar ile diğer ilgili kurum ve kuruluşların uygulama programlarının EFT ve EMKT sistemlerinde yapılacak değişikliklere uyumlaştırılması, İstatistiki verilerin TL ve YTL ayrımlı olarak gruplanması, tüm TL hesaplarının YTL'ye dönüşümü, hesaplarda ve programlarda Kuruş bazlı değişikliklerin yapılması ve YTL banknotların dağıtımı ve stoklanması gibi hazırlıkları yapacaktır.

Maliye Bakanlığı'nın yapacağı işlemler ise, kamu idarelerinin 2004 yılı harcamalarının bütçelenebilmesi için gereken düzenlemelerin yapılması, ödeme kaydedici cihazlarda yapılacak değişikliklere ilişkin ilkelerin belirlenmesi, yeni damga ve harç pullarının bastırılması, eskilerinin geçerliliğine ilişkin düzenlemelerin yapılması, devlet muhasebesi ve kayıt düzenine ilişkin düzenlemelerin yapılması, vergi mevzuatının gözden geçirilmesi ve gereken düzenlemelerin yapılması, olarak belirlenmiştir.

YTL'ye geçiş sürecinde Hazine Müsteşarlığının görev alanına giren yapılacak işler listesinde ise, yeni madeni paraların üretiminin, tanıtımının yapılması,

Kamu bankalarının yazılım ve sistem uyumları ve DİBS ihalelerinde birim fiyat belirlenmesi yer almaktadır.

SPK'ya düşen görevler arasında; sermaye piyasası uygulamalarına ilişkin mevzuatta gereken düzenlemelerin yapılması ve hisse senetlerinin değerleri konusunda YTL bazlı uyumların yapılması yer almaktadır.

YTL'ye geçiş sürecinde en önemli görevi yüklenecek Banka ve Finans kurumları da; bilgisayar programları, ATM, POS terminallerinde, banknot işleme sistemlerinde, gişe tipi sayım ve tetkik makinelerinde gereken uyumun yapılması, EFT, Swift ve EMKT sistemlerinde yapılacak değişikliklerin bankaların kendi sistemlerine yansıtılması ve internet bankacılığı programlarında dönüşümün yapılması, TL cinsinden tüm hesapların YTL'ye dönüştürülmesi ve birlikte tedavül döneminde ödemelerin mümkün mertebe YTL ile yapılması hazırlıklarını yerine getirecektir.

YTL'ye geçiş sürecinde Merkez Bankası, şirket ve esnaflardan yazar kasaların uyumu, stok takibi, muhasebe, kasa işlemleri, fatura ve makbuz üretimi, otomatik tartı ve fiyatlama programlarında gerekli değişikliklerin yapılması, Kasierlerin YTL banknotlarının geçerlik kontrolleri konusunda eğitilmesi, fiyat etiketlerinin TL ve YTL olarak ikili düzenlenmesi ve kıymetli evrakların yeniden düzenlenmesi konusunda bilgi edinilmesi konularında yardım istemektedir.

Tüm sayılan kurum ve kuruluşlardan istenen değişiklik ve uyumlar için özel tarihler belirlenmiştir. Bu bakımdan, yeni para birimine geçen veya paradan sıfır atan ülke deneyimlerinden de oldukça yararlanılarak konunun çok ciddiye aldığı ve YTL'nin teknik açıdan hiç bir problem yaşanmadan hayata geçirilmesi konusunda hassas olduğu söylemek yanlış olmayacaktır.

10. Sonuç

1980'li yıllardan buyana ülkemizin karşı karşıya kaldığı yüksek-kronik enflasyon bir taraftan iç ekonomik dengeleri uçurumun eşiğine getirirken, diğer taraftan ulusal paranın da tüm fonksiyonlarını kaybetmesine neden olmuştur. Bundan dolayı ülkemiz, dünya paraları içerisinde en çok sıfırı olan ve satın alma gücü her yeni banknotla biraz daha azalan bir konuma gelmiştir. Ancak 2001 yılından bu yana uygulanan istikrar programı ile ekonomik dengelerin yavaş yavaş sağlanması ve enflasyonun kontrol altında tutularak aşamalı bir şekilde aşağıya düşürülmesi, paradan sıfır atılmasını gündeme getirmiştir. Gerek istikrar programının sonucu olarak gerekse de Türk Lirasına güvenin ve fonksiyonlarının tekrar kazandırılması için paradan sıfır atmak kaçınılmaz olacaktır. Tabii ki paraya olan güven ve fonksiyonların tekrar kazanılmasında paradan sıfır atmak, tek başına yeterli olmayacaktır. Aynı zamanda merkez bankasının ve siyasi idarelerin gerekli olan politikaları uygulaması ve uygulamada olanlardan taviz vermemesi gerekecektir. Aksi takdirde paraya yeni sıfırların eklenmesi kaçınılmazdır. Dünyadaki uygulamalarına (Brezilya, Arjantin, vb.) bakıldığında bu daha net bir şekilde görülecektir.

Paradan sıfır atılmasının reel olarak ekonomide bir değişiklik meydana getirmesi söz konusu olmamakla birlikte psikolojik olarak insanların ulusal paraya olan güvenlerinin artması beklenmektedir. Çünkü paradan sıfır atma

sadece uygulanan istikrar programını destekleyen teknik bir ayrıntı olduğu da unutulmamalıdır. Başka bir ifade ile paradan sıfır atma operasyonu, siyasal otoritenin ekonomiye istikrar kazandırma kararlılığın bir göstergesidir.

Kaynaklar

Alagöz, M. (1996), 1980 Sonrası Türkiye-IMF İlişkileri: Bazı İstikrar Programlarının Türk Ekonomisine Etkisi, S.Ü. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Berg, A. ve E. Borensztein (2000), “Dolarizasyon Tartışması”, Çev. Hüseyin ŞEN, Bankacılık Dergisi, Sayı:35.

Bruno M. and Fri. (ed.), Inflation on Stabilization: The Experience of Israel, Arjantina, Brazil, Bolivia and Mexico, Massachusetts.

Dinler Z. (2003), İktisada Giriş, 9.Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Hazine Müsteşarlığı, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nda Temel Yapısal Reform Konuları”, http://www.hazine.gov.tr/genel_degerlendirme.htm, 20.09.2004

Gür, Timur Han (2004), Yeni Türk Lirasına Geçiş, Ankara Sanayi Odası, ASO Yayınları, Mayıs 2004

IMF (June 2001), International Financial Statistics.

İSO Dergisi (Şubat 2000), Komşunun İmrendiren Yapısal Reformları, Sayı: 407.

Küçükale, Y. (1999), “Kayıtdışı Ekonomi Ve Para İkamesi Türkiye İçin Ampirik Bulgular 1986:5-1995:12”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 14, Sayı:163.

Lira, Ekonomi ve Aktüalite Dergisi (Ekim 1995), Merkez Bankası Yayınları, Sayı:1.

Modiano, M.E. (1988), The Cruzado First Attempt: The Brazilian Stabilization Program of February 1986, Mundell, R. (April 2000), Currency Areas, Exchange Rates Systems and International Monetary Reform, <http://www.columbia.edu/~ram15/cema2000.html>, 20.09.2004

Özfidan, H.Y. (2004), Liradan Sıfır Atmanın Tam Zamanı. <http://www.haberx.com/writers.asp?WritingID=2006>

Simonsen, H.M. (1988), Price Stabilization and Incomes Policies: Theory and the Brazilian Case Study,

DİE, <http://www.die.gov.tr>

Hazine müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr>